

TEŞKİLÂT-I
MAHSUSA NEDİR?
NE DEĞİLDİR?

MEHMET BİLGİN

YAYIN NU: 1979
KÜLTÜR SERİSİ: 1073

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-338-9

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Oğuzhan Murat Öztürk

Son Okuma: Hüseyin Özdemir

Düzeltili: İnanet Bebek

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Dizgi-Tertip: Damla Acar

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ÇINAR MATBAACILIK VE YAY. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.

Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Ata Han No:34 K:5

Bağcılar / İSTANBUL Tel: (0212) 628 96 00

Sertifika No: 45103

İstanbul - 2023

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Mehmet Bilgin, 1955 yılında Trabzon'un Sürmene ilçesinde doğan Mehmet Bilgin, ilk ve ortaöğrenimini burada tamamladı. 1974 yılında A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik bölümüne giren Bilgin, 1978 yılında fakülteden mezun olduktan sonra Sürmene'ye döndü ve baba tezgahında tıbbi bitkiler ve çiçek soğanları ihracatı ile uğraştı.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin tarihi ile ilgilenmeye bu dönemde başladı. Okuduğu eserlerin yanı sıra bölgede yaptığı detaylı araştırma gezileri kitaplarına temel teşkil etti.

Bölge tarihi ile ilgili eserlerin çoğunun ön yargılı, yetersiz ve birbiri ile çelişen bilgilerle dolu olduğunu düşünmesi onu birinci el kaynaklara yöneltti. Bu nedenle 1988'den itibaren Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Topkapı Sarayı ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde araştırmalar yaptı.

Samsun, Giresun ve Trabzon'da düzenlenen Tarih Sempozyumlarında bildiriler sunan yazarın çeşitli kitap ve dergilerde yazıları yayımlandı.

2010 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Din Sosyolojisi dalında Yüksek Lisansını, 2015 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde Doktora eğitimini tamamlayan Mehmet Bilgin halen İstanbul Aydın Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde hocalık yapmaktadır.

1990 yılından bu yana İstanbul'da yaşayan M. Bilgin, evli ve bir çocuk babasıdır.

Yayınlanan Kitapları: *Sürmene Tarihi* (1990), *Rus İşgalinde Trabzon Direnişi* (2000), *Doğu Karadeniz'de Bir Derebeyi Ailesi Sarıalızadeler* [Sarallar] (1. bs. 2006), *Karadeniz'de Post Modern Pontosculuk*, İstanbul, 2007, *Doğu Karadeniz*, İstanbul, 2010, *Karadeniz Dünyası*, İstanbul, 2013, *Bir Cumhuriyet Milletvekili Sami Kumbasar*, İstanbul, 2014, *Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonları*, İstanbul, 2017.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	9
GİRİŞ.....	11

1. BÖLÜM:

TEŞKİLÂT-I MAHSUSA

1.1. TEŞKİLÂT-I MAHSUSA NEDİR? NE DEĞİLDİR?.....	15
1.2. TEŞKİLÂT-I MAHSUSA'YI ANLAMAYA ÇALIŞMAK.....	28
Modernleşme yanlısı Aydınlarda İngilizci Çizgide Kırılma	39
1.3. TEŞKİLÂT-I MAHSUSA'YI ANLAMAK İÇİN İTTİHAT VE TERAKKİ'Yİ ANLAMAK GEREKİR.....	42
1.4. TÜRK DEVRİM TARİHİ İÇİNDE İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN YERİ.....	59

2. BÖLÜM:

TEŞKİLÂT-I MAHSUSA'NIN RUHU

2.1. TÜRK MİLLETİNİN İLK MANİFESTOSU: "ÜÇ TARZ-I SİYASET".....	79
2.2. ÖMER SEYFEDDİN'İN ESERLERİNDE TEŞKİLÂT-I MAHSUSACININ RUH YAPISI.....	83

3. BÖLÜM:

TEŞKİLÂT-I MAHSUSA VE TEŞKİLÂT-I MAHSUSACILAR

3.1. 1918'DE AZERBAJCAN-TÜRKİSTAN-AFGANİSTAN ÜÇGENİNDE TEŞKİLÂT-I MAHSUSA OPERASYONLARI	93
3.2. KURTULUŞ SAVAŞI'NDA BİR KAHRAMAN VE BURSA'DA TAHRİP OLMUŞ BİR MEZAR: ALİ RIZA BEY	108
3.3. BİR TEŞKİLÂT-I MAHSUSA KLASİĞİ: VATAN İÇİN, VAZİFE ADINA DR. ABİDİN (ATAK).....	115
3.3.1. Bitmez Tükenmez Vazifeler.....	117
3.3.2. Millî Mücadele'nin Fitolini Ateşleyenlerin Arasında	118

3.4. ERZURUM'UN YIĞİT EVLADI EBULHİNDİLİ KÖSEBEYZÂDE	
CAFER BEY VE KUVÂ-Yİ MİLLİYE'YE HİZMETLERİ	123
3.4.1. Cafer Bey'in Siyasetle Tanışması.....	123
3.4.2. Cafer Bey'in Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahatine Katılışı.....	127
3.4.3. Cafer Bey'in Balkan Savaşı'na Katılışı.....	129
3.4.4. Milli Mücadele'nin Başlangıcı ve Kongreler Dönemi.....	137
3.4.5. Gürcü ve Ermeni Kuvvetleriyle Çatışmalar	142
3.4.6. Halit Bey ve Cafer Bey Mustafa Kemal'in Emrine Giriyor.....	146
3.4.7. Cafer Bey'in Mustafa Kemal'in Emriyle İlk Görevi.....	147
3.4.8. Cafer Bey Komutasında I. Erzurum Millî Müfrezesi Ankara Yolunda.....	151
3.4.9. Fevzi Çakmak'ın Huzurunda	157
3.4.10. Mustafa Kemal'in Emriyle Yeşil Ordu Fırka Merkezine Gidiş.....	159
3.5. I. DÜNYA SAVAŞI'NDA TEŞKİLÂT-I MAHSUSA'NIN KAFKASYA MİSYONU,	
HAYATLAR VE KESİŞEN YOLLAR, BİR KORELASYON DENEMESİ	166
3.5.1. Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kuruluşu	166
3.5.2. Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu	167
3.5.3. Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girmesi ve Savaşın Başlangıcında Sahil Cephesi	173
3.5.4. Bir Korelasyon Denemesi.....	185
KAYNAKÇA.....	199
DİZİN.....	209

GİRİŞ

Teşkilât-ı Mahsusa konusunda yazılanlar, Türk okuyucusu tarafından daima ilgi ile okunmuştur. Bu konuda yayımlanan her kitap, içindeki bilgiler ‘tavşanın suyunun suyu kabilinden olsa da’ tarih okuyucusu tarafından merakla okunur ve her Yakın Çağ ve Cumhuriyet tarihçisinin kütüphanesinde yerini alır.

Teşkilât-ı Mahsusa hakkındaki bilgilerin çoğu artık efsaneleşmiştir. Tek bir amblemi, amblemlili kâğıdı, mührü elde bulunmasa da sonradan yapılan ve teşkilâta yakıştırılan amblemleri kapak yapan ciddi araştırma eserlerinin sayısı küçümsenemeyecek kadar çoktur. Teşkilâttan bahseden küçük bir belge bile araştırmacılar için çok değerlidir. Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarının listeleri yayınlanmıştır. Yakın dönem tarihimizde müstesna bir yeri olan her kahraman, birçok önemli şahsiyet, bu listelere özenle dahil edilir. Oysa listelenen kişilerin çoğu Teşkilât-ı Mahsusa’da değildir. Belgelere dayanarak hazırladığım birçok makale ve kitapta ilk defa bahsedilen isimler ise bu listelerde hiç yoktur. Biz bunların tamamını “Osmanlı’nın Son Nesli” olarak anıyoruz. Teşkilât-ı Mahsusa mensupları birer kahraman ama her kahramanın Teşkilât-ı Mahsusa mensubu olacağına dair bir kural da yok elbette.

Evet, kahramanı çok olan bir milletiz. Kahramanlar bedel ödediği için biz bu coğrafyada hür ve müreffeh yaşadık. Yirmi birinci yüzyılda yaşadığımız bozulma bu gerçeği değiştirmez. Tüm içi boş ama iri söylemler, sadece büyük bir soygunu örtmek içindir. Millet olarak genlerimizde hür ve müreffeh yaşamının kodları kayıtlıdır. Biz bunun farkında ve şuurunda olmasak bile, bize dair hesabı olanların tamamı bunu bilir. Son 70 yıldır; bazen komünizmle mücadele tabelası, bazen tehlike altındaki vatani kurtarma iddiası, bazen de cennette arsa pazarlama holdinglerinin vasıtasıyla bu irademizi, parçalara bölünmüş kitleler hâlinde kontrol altına alma operasyonlarının içinde yaşıyoruz. Bal tutanın parmağını yaladığı bilindiği

hâlde gönüllü mensubiyetler sürdürülebiliyorsa, kimse iradesinin kontrol altında olduğuna inanmaz. Genel kanaati olanlar bu kanaatlerini bir dizi tesadüfler sonucu elde etmiştir(!).

Teşkilât-ı Mahsusa gibi yapılarda, ilk bilinmesi gereken şey, en büyük kahramanların hiç bilinmeyenler olduğudur. Aradan 100 yıl geçmesine rağmen, bilinmeyenlerin bilinenlerden kat kat fazla olması Teşkilâtın başarı hanesine kaydedilmelidir. Bilinmesi istenenleri biliyoruz ve Teşkilâtın onlardan ibaret olduğunu zannediyoruz. Oysa bu birçok kahramana yapılmış olan saygısızlıktır. Teşkilâtın sahip olduğu ruha bugün her zamankinden daha çok ihtiyacımız var. Ayrıca bilinmesi gerekir ki karmaşık gibi gelen konular bu Teşkilât sayesinde basite indirgenmiştir. Araştırmacı, konusunun sınırları içindeki her anın önemli olduğunu bilmeli ve çalışmasında bir anı bile doğru değerlendirememiş ise bunun sorumluluğunu üstlenmelidir.

Konu Teşkilât-ı Mahsusa olduğu zaman okuduğumuz her metin ayrı bir önem kazanır. Çünkü şimdiye kadar Teşkilât-ı Mahsusa'yı açıklama çabasında olan birçok araştırmacı, gerçekte onu bir şeylere indirgeme çabası sergiler. Bu çoğu zaman kasıtlı olarak yapılır ve ülkemizde en çok yapılagelen de budur.

Okuyucunun ilgili olduğu bir konuda yazmak bilginin yanı sıra, dikkati de gerektirir. Çabamız 100 yıl sonra Teşkilât-ı Mahsusa gerçeğine ulaşmak olarak değerlendirilmelidir.

1. BÖLÜM

TEŞKİLÂT-I MAHSUSA

“Teşkilât-ı Mahsusa’yı bilmek ve anlamak için İttihat ve Terakki’yi bilmek ve anlamak gerekir.”

1.1. TEŞKİLÂT-I MAHSUSA NEDİR? NE DEĞİLDİR?

Teşkilât-ı Mahsusa, bu günkü dünyamızı şekillendiren, iki büyük savaşın ilki olan, Birinci Büyük Savaş'ın başlangıcında, 8-9 aya sığan çok kısa bir faaliyet dönemine rağmen, etkili olmuş; faaliyet gösterdiği coğrafyalardaki etkilerini, kapanışından bir asır sonra bile görebildiğimiz bir kurumdur. Bunun nedeni Teşkilâtın ve mensubu olan seçkin kişilerin, ruh yapısı, zihinsel donanımı ve faaliyet gösterdiği çok kısa bir dönemin öncesi ve sonrasında sergiledikleri çelik iradedir.

Günümüzde teşkilâtın oluşumu ve kadroları çok az bilinmektedir. Bunun iki temel nedeni vardır. Birincisi günümüzdeki algılara temel teşkil eden, yaygın ama maksatlı bilgilerin beslediği karmaşa; ikincisiyse, teşkilâtın karakteristiği nedeniyle mensuplarının sessizliği.¹ Son yetmiş yıldır ülkeyi yöneten iradenin, çok amaçlı çarpıt-

¹ Teşkilât-ı Mahsusa ismi, 'Özel Teşkilât' anlamındadır. Bu isim, daha önce birden fazla olayda, operasyonel olarak kullanılan gruplara da verilmiştir. İttihat ve Terakki yapılanmasının, illegal yapılanma dönemindeki fedai yapılanmasıyla ilintisi olan ve bu ismi taşıyan birden fazla organizasyon mevcuttu. Bu organizasyonlar, operasyon amacı için gereken yeteneklere sahip kadroyla dar bir alanda, sınırlı amaçlarla, operasyon bazında kurulmuş ve gayri nizami veya asimetrik savaş temelli yapılanmalardır. İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisinde bizzat görev başında olmasa da; hedefi belirleyen, ne yaptığını ve hangi durumda ne yapacağını belirleyen insanlar vardı. İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisinin kontrolündeki bu örgütlerin en bilineni, Teşkilât-ı Mahsusa ismi taşıyan, Balkan Savaşlarının son döneminde Batı Trakya'da sınırlı bir alanda ve siyasi hedefleri olan yapılanmadır. Bu teşkilâtın mensupları, Birinci Dünya Savaşı başlangıcında kurulan Teşkilât-ı Mahsusa'da da görev almıştır. Fakat Birinci Dünya Savaşı'ndaki Teşkilât-ı Mahsusa'yla birebir aynı değildir. Konumuz olan ve Birinci Dünya Savaşı'nda faaliyet gösteren Teşkilât-ı Mahsusa'da karar mekanizması olarak bir Merkez-i Umumi vardır. Kadro, alan, amaç, tepe yapılanması ve sahadaki isimler, örgüt, hedefler ve faaliyet alanları farklıdır. Bu yapıların hepsinin tasarlayıcı ve görevlendiricileri, İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisinde bulunmuşlardır. Bunları 'beyin' olarak adlandırarak, metnimizde bahsedeceğiz. Bunlar İttihat ve Terakki üst yapı-

malarla² oluşturduğu algılar ve ülkenin şartlarından dolayı oluşacak her türlü eğilimi kontrol altında tutmak çabasıdır.

lanmasında oldukları için, bu ismi taşıyan örgütlenmeleri, İttihat ve Terakki'nin diğer yasal yan örgütlenmeleriyle aynı farz edemeyiz. Hiçbir ilinti kurulamazsa bile, belli bir amaçla kurulmuş gizli devlet örgütü niteliği taşırlar. Garbi Trakya Hükümet-i Muvakatası ve devamında Garbi Trakya Hükümet-i Müstakilesi'nin kuruluşunda bulunmuş olan Karılı Cihangirođlu İbrahim Bey, 1. Dünya Savaşı sonunda Elviye-i Selâse (Üç Sancak) ve mücavir alanında kurulmuş olan Cenûbî Garbî Kafkas Hükümet-i Muvakkata-i Milliyesi'nin kuruluşuna başkanlık etmesi, bir ince çizgiyi düşünerek fark etmemizi sağlar. Teşkilât-ı Mahsusa'nın 8 kişilik bir grubunun Yarbay Halit Bey'in (Deli Halit Paşa) koordinasyonu ve başkanlığında toplanıp temel iradeyi oluşturması ve ardından yerel merkezlerin gönderdiği delegelerinin de katılımıyla 2 kez daha toplanan Ardahan Kongrelerinde (Bkz. Mehmet Bilgin, "Yüz Yıl Sonra Ardahan Kongrelerine Bakmak", Makbule Sarıkaya (Ed.), 100. Yılında Ardahan Kongreleri Uluslararası Sempozyumu Bildirileri (20-22 Şubat 2019), Berikan Yayınevi, Ankara, 2019, s. 63-113, bkz, s.100-105) daha geniş katımlı kararlar olarak 'Kars Milli İslam Şurası Reisliğine' Cihangirođlu İbrahim Bey'in (Enver Paşa'nın emriyle) seçilmesiyle (bkz., Ebulhindili Cafer Bey ve Kuvâ-yi Milliye'ye Hizmetleri, *Beyazşehir Palandöken*, S. 27, Erzurum, 2018, s. 18-35. Bkz, s. 24-25) ilişki kurulabilir ve konumuz hakkında hem bilimsel hem de bütüncül bir değerlendirme yapılabilir. Süreçte Cihangirođlu İbrahim Bey'in ön alması ve nihayetinde Cenubi Garbi Kafkas Cumhuriyeti'nin kurulması geçmişte bu iş için her bakımdan birçok tecrübe biriktirmiş ve hazırlanmış olmasındandır. Geniş bir tasarım ve büyük bir koordinasyon gerektiren bu tür çalışmaların çok önceden, İttihat ve Terakki'nin illegal döneminde başladığını söyleyebiliriz. Bu, birtakım çevrelerin ezberini bozan ve tepkisini çeken "İttihatçıların Turan'ı Elviye-i Selâse (Üç Sancak) idi" tespitimizin (bkz. Mehmet Bilgin, *Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonları*, Ötügen Neşriyat, İstanbul, 2017, s. 117) arkasında yatan tarihi gerçeğin sadece bir kısmıdır. Dünyaya yeni bir şekil vermek üzere tasarlanmış 1. Dünya Savaşı başlangıcında faaliyete başlayan ve önceki dar kapsamlı bazı yapıları da kısmen veya tamamen içine alan ama savaşın amaç ve kapsamına göre tasarlanmış amaçlar ve geniş alanlarda faaliyet gösteren bir yapı olarak Teşkilât-ı Mahsusa'nın, bazı bakımlardan önceki tecrübeler ve elemanlara dayanmış olması doğaldır ama bunların çok daha ilerisinde, gerekli kabiliyet ve kapasitelere, kısaca çeşitli unsurlara sahip olması da gereklidir. Bu nedenle diğerlerinden farklı olarak değerlendirilmesi gerekir. Konu hakkında bilgisi olanlar bu durumların dünyadaki benzerleri için de söz konusu olduğunu bilirler. Hatta bugün etkili olan örgütlere baktığımızda, taşıdıkları isimler öncellerinden farklı olmasına rağmen öncellerinin bazı unsurlarını da içinde barındırmakta olduklarını görürüz.

² Çarpıtma yapanlar listesinde ilk sıraya oturttuğumuz ve bu konuda 'Kuşçubaşı Eşref'in kuşu' konumundaki Cemal Kutay'ın eline bu konuda hiç kimse su dökemez.

Teşkilât-ı Mahsusa konusunda mevcut yayınları incelediğimizde, Teşkilâtın hâlâ daha az bilinirliğini koruduğunu, mevcut ve doğru bilgilerin çoğununsa maksatlı olarak yanlış yönlendirme amaçlı olduğu ve Teşkilâta ait olmayan birçok şeyin aitmiş gibi değerlendirildiğini görürüz. Tüm doğru bilgilerin, bu hedef doğrultusunda maksatlı yorumlarla kurban edilmiş olması, konuyu bilimin gereği olan objektif değerlendirme imkânından mahrum bırakmaktadır.

Yapılan değerlendirmelerin gerçekçi olmadığını ve maksatlı üretildiğini bilerek, bunların zihnimize bıraktığı etkiden kurtulup, tüm verileri bilimsel kriterlere uygun bir yaklaşımla ele almanın çok zor bir iş olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bunu söylemek için **allâme-i küll-i ukalâ**³ olmaya gerek olmadığı, akıl, vicdan ve dürüstlüğü yeterli olduğu kanaatindeyiz. Bu gerçeğe ilave etmemiz gereken son şey, 108 yıl sonra bile konu etrafında yoğun ve sıcak bir ilginin mevcut bulunmasıdır.

³ Teşkilât-ı Mahsusa'ya ait ATASE arşivinde mevcut belgelerinin bir kısmını (şimdilik 3 cildi basılmış bir eser hâlinde) yayımlanırken, bu ciltlerin birçok yerinde tarih bilimi ve gerçek açısından birçok yanlışlık sergilendiği gibi, belgelerde yer alan ve okuyucu tarafından olumlu algılanabileceği düşünülen tüm ifadeler, maksatlı yorumlarla suça dönüştürülmüştür. Eserin müellifi, görev yaptığı makam ve kurumda görevi gereği araştırmacılara sunması gereken Teşkilât-ı Mahsusa'yla ilgili tüm belgelere rezerv koyup, araştırmacılardan uzak tutmuş, emekli olduktan sonra da bu belgeleri kendi adı ile daha önce belirlenmiş ama eserinde sergilenmiş yazarın ve belli çevrelerin amacına uygun şekilde yorumlayıp, yetmezmiş gibi çıktığı televizyon programlarında, <https://www.youtube.com/watch?v=-u1PVIF-KkIE&t=8520s> <https://www.youtube.com/watch?v=Bc6b9limHkg&t=9s> sunucuların alaycı bir tavırla “Başarı var mı? Başarı?” sorusunu aynı alaycı bir gülümseme ile “yoktur” diye cevaplamaktadır. “Teşkilât-ı Mahsusa'nın başarısı, hiçbir başarısı yoktur,” sözleri programın akışı içinde art arda yinelemektedir. Bu kadar gayret “Teşkilât-ı Mahsusa hiçbir başarısı olmayan, yok hükmünde, bir örgüt olduğu,” şeklinde bir algı oluşturmak olan bu kişi imzasını atamayıp A. Hamit Kılıçkaya müstear adıyla yayımladığı bir yazısında, kitap olarak yayınlanan doktora tezinde tespit edip ortaya konan hususların yok sayılarak alaycı tavırla bizi de “Allâme-i küll-i ukalâ” olarak nitelemektedir. Bu ismin A. Hamit Kılıçkaya adıyla Academia'da oluşturduğu site ve yazısı için bkz. https://www.academia.edu/31512365/all%C3%A2me_i_k%C3%BCil_i_ukal%C3%A2n%C4%B1n_misyon_%C5%9Fefli%C4%9Fi Programda Teşkilât-ı Mahsusa hakkında tekrarlanan görüşlerin kaynağı ve bir başka ifade şekli için bkz. Philip Hendrick Stoddard, *Teşkilât-ı Mahsusa Osmanlı Devleti ve Araplar 1911-1918 Teşkilât-ı Mahsusa Üzerine Bir Ön Çalışma*, Çev. Tansel Demirel, 3. Bs., Arma Yayınları, İstanbul, 2003, s. 7-13.

1.2. TEŞKİLÂT-I MAHSUSA'YI ANLAMAYA ÇALIŞMAK

Teşkilât-ı Mahsusa'nın, belgelerden ibaret, herhangi bir eğilimin iddiasını ispat etmek amacı taşımayan ve sadece bir gerçeği arama çabası olan “*Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonları*” adlı kitaptaki²⁷ hikâyesini okuyanların en çok merak ettikleri konu; o şartlarda, bu işlere girişenlerin nasıl bir ideal, ruh ve inanç yapısına sahip olduklarıdır. Bir şekilde bize ulaşabilenler, en çok bu sorunun cevabını merak ettiklerini beyan ettiler. Çoğu, bu ruha bugün de ihtiyaç olduğunu belirterek “*Hocam, bunu da araştır ve yaz!*” diye ısrar ettiler. İnsanları etkileyen olaylarla dolu bir geçmişte, o günün şartlarında görev yapan kahramanlardan hiç kimsenin hakkının yenmemesi, hiç kimseye hak etmediği bir payenin verilmemesi gerektiği düşüncesinde olanlar çoğunlukta. Öte yandan hamasetin insanların istismarından başka bir şey olmadığını ve istismarcıdan başka kimsenin işine yaramadığını bizzat yaşayarak gördüm ve öğrendim. Algı operasyonlarıyla insanların zihinsel olarak yolunu şaşırdığı, âdeta ‘şaşkın ördeğe’ dönüştürüldüğü günümüzde, şüphesiz ihtiyaç duydukları gerçekleri öğrenme konusunda ısrar edenlerin de var olduğu muhakkaktır.

Diğer yandan, o gün dünyanın üçte ikisini hâkimiyeti altında bulunduran güçlerin koyduğu kurullarla, onlara karşı dişe diş mücadele eden, zaman zaman onlara kök söktüren, burunlarını sürten ve “*Osmanlı'nın son nesli*” olarak bildiğimiz kadroyu ve bu kadronun sahip olduğu ruh ve inanç yapısını merak edenlere, bu yazı yetersiz gelebilir. Çoğunluğun arzuladığını, onlara sadece ve sadece o günleri teneffüs etmiş şair ve diğer edebiyatçıların verebileceğini hatırlat-

²⁷ Mehmet Bilgin, *Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonları*, Ötügen Neşriyat, İstanbul, 2017.

1.3. TEŞKİLÂT-I MAHSUSA'YI ANLAMAK İÇİN İTTİHÂT VE TERAKKİ'Yİ ANLAMAK GEREKİR

İngiliz aydınlanma düşünceleri ve İngiliz modernleşmesi bir ilkti. Bu çok yönlü değişim ve dönüşümler, İngiltere'nin yolunu, 'üzerinde güneş batmayan imparatorluğa' doğru yöneltirken, İngiltere'yi izleyerek kendi modernleşmesini gerçekleştirmek arzusu Fransa'da uyanmıştı. Bunun tetiklediği Fransız aydınlanma düşüncesinin yol verdiği Fransız Devrimi İngiliz Devrimi'nin tamamlanmasından yaklaşık bir asır sonra yeni bir çağa damgasını vurmuştu. Fransız Devrimi'yle modernleşmenin temel değerleri ve ürünlerini, tüm kıta Avrupa'sına ve Avrasya'ya yaymıştı. İngiliz ve Fransız aydınlanması ardından Alman aydınlanması ve Alman birliğini tesisi ederek kendini ispatlayan Alman modernleşmesi izlemiştir. Japonya, Rusya ve Osmanlı Devleti aynı dönemlerde modernleşen devletlerin yükselişinden etkilenmiş, kendi modernleşmeleri için teşebbüse geçmişlerdi. Rusya ve Japonya kendi modernleşmelerini başarıyla tamamlarken Osmanlı'da her türlü bedelin ödenmesine rağmen bu süreç bir türlü tamamlanamamıştı.

Modernleşme özellikle Fransız Devrimi sonrasında günümüze kadar tüm dünyayı etkilemiş⁵³ ve şekillendirmiştir.⁵⁴ Osmanlı'nın

⁵³ Bir dönemi anlayabilmek için önceki dönemle kıyaslamak gerekir. Önceki dönemde soylular, köleler ve diğer toplumsal statüler aileden geçmekte idi. Soylu bir anneden doğan soylu, köle bir anneden doğansa köle idi. Soylu bir kadın köle bir erkeğin yanında soyunup giyinebilirdi. Çünkü köle statüsü itibarıyla tam insan sayılmazdı. Fransız devriminin 'Eşitlik, Adalet ve Özgürlük' sloganı bu yapıyı bozup, herkesi eşit hak ve yükümlülükleri olan özgür bireyler olmasını temin etmiştir.

⁵⁴ Modernleşmeci ikinci ülke olan ve bunu bağımsızlık bildirgesiyle tarihe kaydet-tiren, günümüzde bu konuda da dünyaya liderlik iddiasını dayatan ABD'nin adı; İngiliz sömürgesi olarak, İngiliz Devrimlerinin gerçekleştiği dönemde anavatanın parçası kabul edilmesine de sığınarak konuyu uzatmamak adına özet açıklamada söz konusu edilmemiştir.

1.4. TÜRK DEVRİM TARİHİ İÇİNDE İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN YERİ

Osmanlı İmparatorluğu'nda artık mevcut durumun muhafaza edilemeyeceği, var olabilmek için, geleneğin dışında yeni bir yol aranmasının gerekliliği anlaşılınca, III. Selim, *Nizam-ı Cedit* (Yeni Usul) denilen uygulamalarla bu gidişi durdurmaya karar vermişti. Bizzat Padişah'ın nezaretiyle yürürlüğe konan uygulamalar, geleneğin üzerine abanmış güçler tarafından engellendi ve imha edildi.

Osmanlı Devleti'nde mevcut üretim ilişkileri üzerindeki ezici hâkimiyetleriyle, gelenekçiler, kendi düzenleri bozulacak endişesiyle üretim ilişkilerinin değişmesine ya da gelişmesine ket vuracak bir şekilde konuşlanmıştı. Devletin geleceği konusunda geleneksel sistemi savunanlar, ihtiyaçlara göre şekillenmekte ve şekillenecek olan yeni sistemlerin ortaya çıkışını, III. Selim'i ve 'Nizam-ı Cedit'i kolaylıkla hallettiler.⁷⁹ Savaş meydanlarında Osmanlı'ya diz çöktü-

* Rasim Kızıltuğ müstear adıyla *Teori* dergisinde yayınlanmış olan bu makale yeniden düzenlenerek buraya konulmuştur. Bkz. Rasim Kızıltuğ, *Türk Devrimi Tarihi İçinde Teşkilât-ı Mahsusa'nın Yeri*, *Teori*, S. 298, 2014, s. 66-78

⁷⁹ III. Selim için kurulan komplo özetle şöyledir: III. Selim'in Fransız Elçisi Sebastiyani ile yakın mesaisi, İngilizler tarafından kuşkuyla izleniyordu. Dolayısıyla III. Selim'in tahttan indirilip yerine IV. Mustafa'nın çıkartılmasında İngiliz parmağı olmaması düşünülemez. III. Selim için genel algı, yenilikler için biraz acele ettigidir. Alıştıra, alıştıra yapsaydı böyle olmayacaktı söylemiyle özetlenebilir. İsyanı organize edenler Ordu İstanbul'da olmadığı için, çoğunlukla Doğu Karadeniz bölgesinden gelmiş Boğaz yamaklarını isyana dâhil etmek için çalışıyorlardı. Boğazı korumakla görevli yamaklar arasında, *Nizam-ı Cedit'e* dâhil edilerek üniforma giydirileceklerine dair söylentiler ve dedikodular nedeniyle huzursuzluk çıkmıştı. III. Selim bundan vaz geçtiğini açıklamış ve konuyla ilgili gerekli tedbirler kapsamında yamaklar yatırılmıştı. Aksine bir hareket beklenmiyordu. III. Selim'i tahtan indirmek için karar verildiği zaman, İstanbul'dan Boğaz yamaklarına giymeleri için bir miktar üniforma gönderildi. Yamaklar daha önce verilen sözlerin aksine üniformaları görünce huzursuzluk tekrar başladı ve yayıldı. Yamakları kıskırtanlar, üniforma diye gönderilen kalın palto-ceketerin arkaya sarkan kapüşo-

2. BÖLÜM
TEŞKİLÂT-I
MAHSUSA'NIN RUHU

“Teşkilât-ı Mahsusa'yı anlamak için örgütün ve mensuplarının ruh yapısını bilmek gerekir”

2.1. TÜRK MİLLETİNİN İLK MANİFESTOSU: “ÜÇ TARZ-I SİYASET”

1902 yılında Yusuf Akçura'nın “3 Tarz-ı Siyaset” adlı makalesiyle manifestosu yayımlanan Türk Devleti ve Türk milleti için 1902-1923 arasında mücadele veren kadro yani Osmanlı'nın son neslinin hedefi, Misak-ı Millî'de sınırları çizilen vatan topraklarıdır. Yeni vazifeleri, coğrafi bir toprak parçasını, üzerinde çocuklarını, torunlarını yetiştirebilecekleri bir vatan yapmak. “Her şey vatan için”, “Mevzubahis olan vatansa gerisi teferruattır,” şiarları edebiyatçılar tarafından yazılmamış; Osmanlı'nın son nesli tarafından yaşanmıştır.

Osmanlı'nın son nesli için büyük suçlamalardan biri maceracılık ve Turan hayalleridir. Zihinlerimizde kirletilmiş bu kavramlar nedeniyle birçok kişi fazla düşünmeden karar verir ve onları mahkûm eder. İşte algı budur. Amacımız İttihatçı savunması yapmak değil. Ayrıca amacımızın Teşkilât-ı Mahsusa ve faaliyetlerinin arkasında yatan, ruh ve inanç yapısını açıklamak olduğunu da unutmadık. En maceracılarından hem de algılarla Turancı zannedilenleri anlatarak kimin, neyi, niçin suçladığına ya da kimin ne için mücadele verdiği- ne bir ışık tutalım istedik.

İttihat ve Terakki'den önce de Osmanlı subayları, Orta Asya coğrafyasına gönderilmişti ama Teşkilât-ı Mahsusa o bölgeye biraz daha kapsamlı şekilde el atmıştı. Amacı mı? 11 Eylül'den sonra taarruza geçen ABD'nin Afganistan'a yerleşmesi hangi stratejinin ürünüye hemen hemen aynı. Hindistan, Çin ve Rusya gibi güçlere aynı mesafede olan bir noktayı elde tutup oyun kurmak, diyelim. Millî Mücadele esnasında, en çok subaya ihtiyacı olduğu dönemde Mustafa Kemal'in Afganistan Devleti'nin kuruluşuna yardımcı olmak için bir grup subayı bu coğrafyaya göndermesi gibi.

Teşkilât-ı Mahsusa tarafından Orta Asya'ya gönderilen beş kişiden biri Çerkez, biri Gürcü. Bunların Turan ateşiyle(!) tutuştuğunu iddia

3. BÖLÜM

TEŞKİLÂT-I MAHSUSA VE TEŞKİLÂT-I MAHSUSACILAR

“Teşkilât-ı Mahsusa’yı anlamak için bir başka yol, Teşkilât-ı Mahsusa’nın Operasyonlarını bilmek ve Teşkilât-ı Mahsusacıları tanımaktır.”

3.1. 1918'DE AZERBAJCAN-TÜRKİSTAN- AFGANİSTAN ÜÇGENİNDE TEŞKİLÂT-I MAHSUSA OPERASYONLARI

11 Eylül 2001'de ABD'ye karşı düzenlenen terör saldırıları sonrasında ABD'nin Afganistan'a müdahale kararı, birçoğumuzda Dünya haritası üzerinde Afganistan'ın bulunduğu yere bakma isteği uyandırmıştı. Başlangıçta "Saldırıyla Afganistan'ın ne ilgisi olabilir?" sorusuna cevap arayıp durduk. Gerçi o tarihlerde Afganistan'da Taliban rejimi hüküm sürüyordu ama Taliban, ABD'nin istihbarat ve operasyon kuruluşlarının en bilineni olan CIA'nın eseri bir organizasyondur.

İyi organize olamamış bir devlet, emir altına alınmaktan hoşnut olmayan, değişik etnik topluluklardan meydana gelen, Orta Çağ ilişkilerinin hâkim olduğu bir toplum. Petrol gibi stratejik ürünleri olmayan, tarımsal üretim ve ekonomik kaynaklar bakımından yetersiz bir ekonomi. Yükselti ve vadilerden oluşan dağlık coğrafyasıyla pek de cazip olmayan bir yer. Yıllar geçtikçe birçok şey yerine oturmaya başladı. Bir yanı Çin, bir yanı Hindistan, bir yanı İran ve diğer yanı Orta Asya; dolayısıyla da Çin'den Rusya'ya uzanan bir kavşak, bir kontrol noktası.

Yine de o günlerde Türkiye'deki iktidar, müttefikimiz olan ABD'ye yardım için çırpınmakta idi. Hatta o zaman Başbakanımız olan Bülent Ecevit'in ağzından, Afganistan'la çok özel bağlarımız olduğu ve bu çok özel ilişkilerin bize sağladıklarını ABD'yle seve seve paylaşabileceğimizi bile duyurduk. Teröre karşı mücadelede büyük deneyim kazanmış subay ve astsubaylarımızı hemen Afganistan'a gönderdik.¹ Basınımızda Atatürk'ün Afganistan'a verdiği önem konusunda yazılar yer almıştı. Bunların arasında 1920 yılında Türk milleti var olmak için savaşırken Atatürk'ün Afganistan'a 12 subayımızı gönderdiği bilgisi de vardı.

¹ Bilal N. Şimşir, "Atatürk ve Afganistan", *XIV. Türk Tarih Kongresi* 09-13 Eylül 2002 III. Cilt, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2005, s. 143-162, bkz. s. 143.

Bölge, Büyük İskender'den bu yana birçok büyük kumandan ve devlet adamının ilgisini çekmişti. Geçmişte Gazneliler, Babürlüler gibi Türk imparatorluklarının yükseldiği bir coğrafya idi. Bölgeye hâkim olan Türk ve Moğol imparatorlukları burayı elde ettikten sonra hemen Hindistan'a inivermişlerdi. Bu imparatorluklar çökse bile Hindistan'ın kuzeyi ve kuzeybatısında Türk devletlerinin hâkimiyeti değişik şekillerde devam etmişti. İran'da hüküm süren Avşar Hanedanı'ndan Nadir Şah'ın da Afganistan'a hâkim olduktan sonra Hindistan'a inmesi,² Afganistan'daki bugünkü siyasi yapılanmanın da temellerini oluşturmuştu.

Bu konuda tespitlerimize devam edersek 19 ve 20. yüzyıllarda Afgan siyasi yapılanmasının şekillenmesini etkileyen başka nedenlerin de olduğunu görürüz. Bunların en belli başlısı Hindistan'ı bir sömürge hâline getiren İngiltere'nin, burasını elinde tutma ve bu zenginlik kaynağına karşı muhtemel tehditleri savuşturma çerçevesinde şekillenmiş olan politikalarıdır.

19. yüzyılın başında İngiltere'de Hindistan'ı elde tutma endişesini uyandıran güç Napolyon Fransa'sı idi. Napolyon'un Osmanlı toprağı olan Mısır'a yönelik seferinin hedefleri arasında Hindistan'dan Avrupa'ya ulaşan yolların kontrolü vardı. Napolyon Doğu Akdeniz, Basra Körfezi ve Kızıldeniz'de Fransız kontrolünü sağlarken, İran Körfezi'nin çıkış bölgesinde ve Hint Okyanusu'ndaki İran sahillerinde ticari yolları kontrol için bazı girişimlerde bulunmuştu. Hatta Napolyon; İran'la bazı temaslar sağlamış, Fransız-İran ilişkilerini geliştirerek Rusya'ya karşı Osmanlı-İran ve Fransız ittifakı tesis etmeyi amaçlamıştı.

General Gardane³ komutasında bir Fransız askerî misyonu İran'a gönderilmişti. Bu ilişkilerin bir başka hedefi, Hindistan'ı İngilizlerin elinden almak idi. Hindistan'ı işgal edecek Fransız ordusunun müttefik İran topraklarından yararlanabilmesi için İran'a toprak bütünlüğünü de garanti etmişti. Genelde bağımsız hareket eden Afgan kabileleriyle ilişkiye geçebilmek için İran topraklarına ihtiyaç vardı.

² Avşar Türk'ü olan Nadir Şah'ın temsil ettiği Şîi yayımlıcağına karşı Afgan kabilelerinin mutaassıp Sünnî karakteri, İran'a karşı birleşmelerine ve Afgan Devleti'nin çekirdeğini oluşturan yapılanmalara yol açtı.

³ Jean Calmard, Jean (2012), "Gardane Mission", *Encyclopaedia Iranica*, C. X, s. 292-297.

Bir de Asya'da yükselmekte olan Rusya vardı. Rusya bir yandan Balkanlar üzerinden ya da Boğazlardan Akdeniz'e inmeye çalışıyordu. Öbür yandan da Orta Asya'ya girerek Afganistan üzerinden Hindistan'a geçebilecek bir konum elde etmişti. Ayrıca dönem dönem tesis edilen Fransız ve Rus ittifakları da ayrı bir tehdit unsuru oluyordu

İngilizler, bir yandan Hindistan ve Akdeniz ticaretini kontrol altına almak isteyen Fransızlarla, diğer yandan da Ruslarla diplomatik ve askerî yollardan mücadele etmek durumundaydı. Rusya'yı Doğu Avrupa ve Balkanlarda dizginlemek ve Boğazları ele geçirip Akdeniz'e inmesini engellemek için Osmanlı Devleti'ni Rusya'ya karşı bir tampon olarak kullanma politikasını geliştirmişti. Rusların kuzeyden Hindistan'a iniş ihtimali de Afganistan'ı Ruslara karşı bir tampon durumuna getirmeyi İngiltere'nin gündemine soktu. Buna ilave olarak İran üzerinden kurulacak Afgan-Fransız iş birliğinin önünü kesmesi lazımdı. Bu çerçevede İngiliz-İran ilişkileri geliştirilmiş; İngiliz misyonları, Afgan kabileleriyle iş birliğini geliştirebilmek için Afganistan'ın yolunu tutmuştu. Rusların batıdaki Fransız kâbusu, Tilsit Barış Antlaşması (1807), daha sonra Napolyon'un Moskova önlerinde yenilmesi (1812), hatta Paris'in işgaliyle (1814) sona erse bile Rusya için Afganistan orada duruyordu.

Osmanlıların hacca gidenler veya ticari kervanlar vasıtasıyla Orta Asya'yla geleneksel çizgide bir ilişkisi vardı. Fakat bu bizim konumuz dışında olduğu için bununla ilgilenmeyeceğiz. Daha ziyade 19.yy son çeyreği ile 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşananlara bakacağız. Çizilen bu çerçeveye uygun olan giriş faslına da Osmanlıların Sultan Abdülaziz döneminde (1861-1876) subaylardan oluşan askerî bir misyonu Türkistan'a göndermesiyle başlayabiliriz.

1874 yılında İstihkâm Subayı Miralay Ali Kâzım Bey, Piyade Subay İsmail Hakkı Bey ve 4 emekli subay; Enderun'dan Murad Efendi başkanlığında bir heyet olarak Kaşgar Emîri Yakup Han'a gönderilir.⁴ Heyet burada 3.000 kişilik modern usullerde bir askerî birlik ve topçu taburu kurarak eğitim verir ve modern bir ordu kurmak için çalışır.⁵

⁴ Mehmet Saray, *Doğu Türkistan Tarihi I. Başlangıcından 1878'e Kadar* İstanbul, 1997, s. 165-172.

⁵ Timur Kocaoğlu, "Türkistan'da Osmanlı Türk Subaylarının Faaliyetleri (1914-1923)", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. IV, İzmir, 2000, s. 21-22.

İngiltere, Orta Asya'yı işgal eden Rus Çarlığı'nın Hindistan'a inmesini önlemek için Afganistan'ı bir tampon olarak kullanmak siyaseti geliştirmişti. Bunun için Afganistan'a daha çok genç subaylardan oluşan İngiliz misyonları gönderilmeye başlanmıştı. Uygulamada, İstanbul'da bulunan halifenin manevi otoritesinden yararlanmak da düşünülmüştü. İstanbul'da bunun altyapısını oluşturacak ideolojik zemini hazırlamak üzere faaliyetleri vardı. Mısır, Hindistan ve Uzak Doğu'da Doğulu ve Müslüman toplumları kontrol etmekte elde ettiği tecrübelerin ürünü tarikat yapılanmaları ve oryantalistleri vasıtasıyla geliştirdiği İslamcılık temelinde bir siyasi akımın tohumları, Cemâleddin Afgânî ve müridleri eliyle Osmanlı toprağına serpilmişti.

Nitekim 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında halife, İstanbul'dan Afganistan'a bir misyon göndermiş; bölgedeki Müslüman liderlere, İngilizlerle kurulacak olan sıcak ilişkiler için yardımcı olabileceği telkinlerinde bulunmuştu.⁶

I. Dünya Savaşı öncesi, İttihat ve Terakki yönetiminin Türkistan'la resmî ilişkileri, 1913 yılında Doğu Türkistan zenginlerinden Hüseyin Musbay'ın Doğu Türkistan'da çalışacak öğretmen temini için İstanbul'a bir heyet göndermesiyle başlamıştı. Bunun üzerine önce Rodoslu Ahmet Kemal Bey ve daha sonra da İsmail Hakkı Bey, Doğu Türkistan'a, savaş başlamadan önce de Kuşçubaşı Hacı Selim Sami başkanlığında beş kişi Hindistan üzerinden Afganistan'a gönderilmişti.⁷ Cemal Kutay, kasıtlı olarak Kuşçubaşı Hacı Selim Sami'yi bu işin merkezine oturtur.⁸ Fakat bu konudaki bilgileri değerlendirdiğimiz zaman Türkistan'da birbirinden haberli, habersiz başka ekiplerin de faaliyet gösterdiğini söyleyebiliriz. Çünkü İttihatçıların Orta Asya operasyonları, Turan hayaline değil İngilizlerle mücadele esasına göre şekillenmişti.

İstanbul'daki İttihat ve Terakki Cemiyeti 1916 yılının ocak ayından itibaren Rusya Türklerinin Avrupa'da temsil edilmesi konusunda çaba sarf ediyordu. Rusya Türklerinden oluşan heyetler; Avru-

⁶ Muammer Köçer, *Emanullah Dönemi Afganistan (1919-1929)*, Elazığ, 2009, s. 42.

⁷ Ahad Andican, "İttihat ve Terakki'nin I. Dünya Savaşı öncesi Faaliyetleri," *Ekim 1917 Sovyet İhtilalinin Yüzcüncü Yılında Türk Dünyası'ndaki Bağımsızlık Fikri ve Siyasi Hareketler Uluslararası Sempozyumu Bildirileri 16-17 Ekim 2017 İstanbul*, İstanbul, 2017, s. 33-64.

⁸ Cemal Kutay, *Anavatanda Son Beş Osmanlı Türkü*, İstanbul, 1962.

Daha sonra Cafer Bey, müfrezesiyle birlikte Ankara'ya dönmüş ve Mustafa Kemal'in özel göreviyle Erzurum'a gitmişti. Aldığı notlardan bu görevin, doğudaki kızıl teşkilatlanma ve Kâzım Karabekir Paşa'nın birbirini tutmayan muhabereleleri ve bazı tasarrufları konusunda olduğunu anlıyoruz.

Resim 1: Halit Karsıalan Paşa (Deli Halit Paşa)

Resim 2: Oturanlar soldan sağa doğru Cafer Erçikan Bey ve Zırmıklı Hakkı Bey. Ayaktakiler soldan sağa doğru Köşklü Dursun Bey, Arslan Bey, Ebulhindili Kâmioloğlu Tayyar Bey.

Resim 3: Cafer Erçikan Bey ve ailesi

Resim 4: Cafer Bey'in İstanbul Edirnekapı Şehitliğindeki Mezarı

SAHİBİ
AHMET POLAT
Yazı İşleri Müdürlüğü
Kemal ALYANAK
İSABANKASI • FALİHTYRANLI NO. 41
Telefon: 1952 - ERZURUM

Hür Söz

4 EKİM 1958
Cumartesi
BAŞMUHARRİR
Profesör ORHAN TUNA

«Ben ezelden beridir, hür
yaşadım, hür yaşayacağım.»

HAK VE HAKIKAT YOLUNDA

«Hangi çalgın bana zincir
vuracakmış, şaşarım!» Aki!

ÜÇÜNCÜ YIL SAYI: 859

«GÜNLÜK MÜTEAKİL SİYASİ GAZETE»

FIYATI 10 KURUŞ

Cafer Mekan Örnek İnsan Ruhun Şadolsun

Yazan : Rifat ÇAKAR

N ihayetinde da gitti. Erkekliğin vekarını ve vatan sevgisinin mümessillerinden bir mücahidin deşifresini yetim köşesinde rahmeti rahmana kavuşman sebebiyle ruhun çekilene derinle, insanlık ve Türklik almine de baş sağlığı dilemek mecburiyetindedim.

Evet buna mecburum çünkü şu anda milletvazı ve çok temli olan yatağında koloneli tevhidi vir-dörekli, etrafındakilere «Bana acımayın, ben Hüseyin Avas'ın, Dalı Halil'in ve Karabekir'in ye-neniğiyorum. Benden sadece fetihnaması edine-gelmeyin, diye gözi yarık gözüğü gani olarak ara-mızdan ayrılan kimses Eblühindili Cafer Beydir. İstambul'a vefatına dair havadisler diğer şühur-larında okuyacağımız Eblühindili Cafer beyin, 1954 senesi Ekim ayında, İstanbul'da Çeşmealanı'nda kendisi apartmanının birinci katında bulunan Hüradım gazetesini ve Sınan matbaasında tasniye etmek üzere misafiri olmuş idim.

Bir kez millî mukaddesatçı mücahit arkadaş-la birlikte muhterem Sınan Omuru ziyaret et-gimiydik. Matbaa yazhanesinde iktisadın başka kimses yoktu. Konuşuyor büyük vatan ve millet devletini düşündük anlayışla utanışkaya ediyorlardı. Biri bizzat Sınan bey karışılmaş yer göstermişti.

Ötardık gözlerini karşısında duran uslu boylu, saf çehrelili müridişi adından bir türlü ayınamı-yordum. İsmi ve sıvası ile Erzurum'da olduğu basbelliydi. Cepheden yeni dönmüş muvazir bir kumandanın imanı ve heyecanı ile konuşuyordu... İhtikar ve hakikatın ta kendisi! Konuşmağı için yurtdışı bir kaplan isyan etmiş bir kahraman gibi çürüt ve edelattini gıziyemiyor hepimiz hayret-ten hayrete sürükliyorduk.

Bu arada Sınan ağabeyimin, «gençler size ta-tımaktan şeref duyuram... Ermeni harekâtında millî mukaddesle Hazretî Fihri misâli düşümler-den birisi Erzurum'da Eblühindili Cafer beyi yerli-rimizin fatihini esse vatanında kuru ile altiler-i ni öpmüş -divan demustuktu... Merhum Cafer bey tek bir asale oturmamızı emrederken - daha evvel Erzurum'un ve Anadolu'nun çete tarihinde namusulu bir vatansever olarak tavas burakmış olan Cafer beyi bu şekilde tesnuu olmanın gururu ile çok şeyler derhatir olmuştum.

Birde o mecliste anlatıldığını bu şühurlarda an-lattımama inkişaf yoktu. Biz -vatanı id vatan-na bağı her yeni yetenim genç o sabbetten o an için olsun mahrum kalıncık. Bugünde ebediyen mahrum kalıncık. Ne yazık ki Merhum Erzu-rum'lu bablığında bir şey kalmamış. İhtikar

Devamı S. 2. de

ERZURUM MÜMTAZ Bir Evlâdını Kaybetti

Eblühindili Cafer Bey (Erçikan) Dün
Sabah İstanbul'da Vefat Etti

Teessütle aldığımız habere göre; Eblühindili Hacı Arslan Beyin kardeşi Erzurum Bolu Erçikan, Dr. Celâl Erçikan, Erzurum'un vatanseverleri Dr. Bircan Erçikan'ın babası, Erzurum'un yetiştirdiği mümtaz şahsiyetlerden Eblühindili Cafer Bey dün saat 6.25 de İstanbul'da Kur'u-şun Kır'ı'nda bir kalp krizi neticesi Hükümetin Rahmetine kavuşmuştur.

CAFER ERÇIKAN BİR KAHRAMANDI 78 yaşında Rahmet-i Rahmetine kavuşan Eblühindili Cafer Bey Esaret yıllarında, Olu-Sarı kamış cephelerinde kurup, işlerini temin ettiği müfrezesinin başında Mevkiî üstünlüğe kahramanca parıştı. Erzurum'luyu çok etmek için, evvelce benî yönetmeleri

29 Tümen Atış mûsabakası Yapıldı

Dün 29 Tümen men sup ekibi bir atış müsabakası yaptılar. Tama-mın başarı geçen bu müsabakayı Vali Nur-reddin Aynukta, Ordu, Kolordu kumandanları ve yüksek rütbeli subaylar takip etmişlerdir.

lazımdır diyen Cafer Bey Kâzım Karabekir, Hâlik ve Rüfüll Peygamberin yakın arkadaşlığı, 12 Mart kurtuluşuna Erzurum'luların hazırlanlarından birisiydi. Bir serdengeçti idi. İlk Kuvaşî Milliye müfrezesini kurma-larla birlikte Erzurum'lulara vatanı kurtarılan-dı.

Yeni müfrezesini ser-yaştıran sonra kendi müfrezesinin başında Anka-ra'ya gitti ve orada da bir müddet yeni hükümetin muhafazasına kumandeliğini yaptıktan sonra ayrıldı. Bu ayrıştı mü-nasebetiyle, vatan için gösterdiği fedakâriyetin ötürü verilen maddi ve manevî bütün müdafî-ları reddetti.

İstanbul'a giderek Çağaloğlu - Nuruosmaniye caddesi 3 numaralı e-

vinde, vefatına kadar mütevazî bir yaşayış tarzıyla dört evlâdını hayata bıraktı.

Dr.ın ilme ve bilgi-

Devamı S. 2. de

Telefon Rehberleri hazır

Yakında abonemilere Tevzi edilecek

Aldığımız habere göre; yeniden İstanbul'da tab etritilen Telefon rehberleri şehrimize gönderilmiştir.

4-5 ay evveline kadar bağlanan bütün Telefon numaralarının havi bu rehber 3-4 Gün sonra, telefon abonenlerine tevzi edilecektir.

Hacı Arslan Erçikan ve Dr. Celâl Erçikan İstanbul'a gitti

hareket etmişler.

Erçikan'ları hava salmış Prof. Rifâ Salim Burçak Akınsu ve arkadaşları başsağlığı diler-yerek uğurlamışlardır.

Resim 5: Erzurum'da yayımlanan Hür Söz gazetesinde Cafer Bey'in ölüm haberi

3.5. I. DÜNYA SAVAŞI'NDA TEŞKİLÂT-I MAHSUSA'NIN KAFKASYA MİSYONU, HAYATLAR VE KESİŞEN YOLLAR, BİR KORELASYON DENEMESİ

3.5.1. Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kuruluşu

1. Dünya Savaşı başladıktan sonra, 2 Ağustos 1914'te Almanya ile İstanbul'da gizli bir ittifak anlaşması imzalandı. Anlaşmanın imzalandığı gün yaşanan ikinci önemli gelişme, Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını ilan ederek seferberliği başlatmasıdır. Aynı günün gecesi, İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) genel merkezinde önemli bir toplantı daha yapıldı ve burada, hemen faaliyete geçirilmek üzere özel ve gizli bir teşkilât (Teşkilât-ı Mahsusa) kurulmasına karar verildi.¹³²

Kurulmasına karar verilen Teşkilât-ı Mahsusa'nın öncüleri, İTC'nin iç yapısındaki, eski ya da yeni merkez-i umumî azaları, murahhaslar ve kâtib-i mes'uller arasından seçildi. Tüm bu karmaşa içinde, genel karargâhtan bir emir daha çıkıyor ve bu emir çerçevesinde bazı kişiler, küçük gruplar hâlinde süratle İstanbul'dan ayrılıyordu.¹³³ Bu gruplardan bazıları, Haydarpaşa'dan trenlere binmiş Trabzon'a,¹³⁴ bazıları da Karadeniz seferine çıkan vapurların güvertelerinde, Erzurum'a, Tiflis'e doğru yola çıkıyordu.

¹³² Arif Cemil, *1. Dünya Savaşı'nda Teşkilât-ı Mahsusa*, İstanbul 1997, s. 9.

¹³³ Kâtib-i Mes'uller, hareketleri için verilen kararından sonra o kadar ani bir surette yola çıkmışlardı ki; evlerine gidip ailelerine bile haber vermeye vakit bulamamışlardı. Bkz. Arif Cemil, *a.g.e.*, s.14.

¹³⁴ Trabzon için seçilen heyette bulunan kâtib-i mes'uller; Hamal Ferit, Hasan Basri, Memduh Şevket, Ethem ve bunların kâtipliğini yapan Küçük Hasan beylerden ibaretti. Bkz. Arif Cemil, *a.g.e.*, s. 14. Ayr. Bkz. Sadık Sarısamam, "Trabzon Mıntıkası Teşkilât-ı Mahsusa Heyet-i İdaresi'nin Faaliyetleri ve Gürcü Lejyonu", *XIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara, 2002, s. 495-533, bkz. s. 497.

Gruplar yollarına devam ederken, İstanbul'da teşkilâtın da çatısı çatılıyordu. Teşkilât-ı Mahsusa'nın kuruluşu, 5 Ağustos 1914'te pa-dışah tarafından onaylandı.¹³⁵ Yola çıkan grupların, bindikleri vası-talardan ve incekleri noktalardan başka kesin bildiği bir şey yoktu. Seyahatleri boyunca da bunu konuşmadılar. Hepsi tarih karşısında sorumluluk yüklenmiş, altından muzafferiyetle kalkmaları gereken bir göreve gidiyordu; o kadar. İstanbul'dan yola çıkan gruplardan biri de Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya misyonu için yoldaydı.

3.5.2. Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu

Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya misyonu ne idi? Bu soruya cevap bulabilmek için bilmemiz gereken ilk şey; biri İstanbul, diğeri de Berlin'de bulunan iki merkezin zihinlerinde ortak olan sadece Kaf-kasya diye adlandırdığımız bir coğrafya parçasının olduğudur.¹³⁶ Bu coğrafya için her iki tarafın da kendine göre hedefleri vardı.

Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya misyonu için yola çıkanlar; sa-vaş başladığında, Kafkasya'da halkı Rusya'ya karşı ayaklandırmak ve gönüllülerden oluşturacak çete kuvvetleriyle sızma harekâtı ya-parak, Rus ordusunun ikmal yollarına sabotajlarda bulunmak üzere harekât bölgelerine gidiyorlardı.

Trenle Ankara'ya, oradan Erzincan'a ve daha sonra da Trabzon'a yönelen grup Erzincan'a vardıklarında, gelişmelerin hiçbirinden haberdar değillerdi. Erzincan'a varınca, İstanbul'a bir telgraf çeke-rek durumlarını bildirdiler. Trabzon'a gitme emrini aldıkları, İstan-bul'dan ayrılmalarından bu yana on sekiz gün geçmişti.

Erzincan'da beklerken, kendilerinden bir gün evvel şehirden başka bir heyetin geçtiğini öğrendiler. Heyetteki kişilerin eşkali hakkında toplayabildikleri bilgileri kendi aralarında değerlendire-rek Erzurum'a doğru giden heyette, ITC merkez-i umumi azası Dr.

¹³⁵ Arif Cemil, *a.g.e.*, s.18.

¹³⁶ İstanbul, Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya misyonu için bazı ekipleri yola çıkar-tırken; Berlin, Alman subaylarından ve Hristiyan Gürcülerden oluşan küçük bir müfrezeyi Trabzon'a göndermek için hazırlıyordu. Bu coğrafyada, iki merkez ta-rafından görevlendirilen iki grup birbirinden bağımsız, ama yan yana bulunarak faaliyet göstermiştir.

Bahattin Şakir Bey¹³⁷ ve müfettiş-i umumi Ömer Naci Bey'in¹³⁸ olduğunu ortaya çıkardılar.

Kâtib-i mes'ullerin amiri, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İstanbul Murahhası olan ve Küçük Efendi olarak da bilinen Kara Kemal Bey¹³⁹ idi. İstanbul'dan gelen telgrafta Trabzon'a gitmeleri ve orada amirleriyle buluşmaları isteniyordu. Trabzon'a vardıklarında onları İttihat ve Terakki Cemiyeti merkez-i umumi azası, emekli binbaşı ve aslen Artvinli Yolustası-zâde ailesine mensup Yusuf Rıza Bey¹⁴⁰ ve eski İstanbul kâtib-i mes'ullerinden iken İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Trabzon kâtib-i mes'ulu olan emekli Yüzbaşı Yenibahçeli Nail Bey karşıladılar.¹⁴¹ Yusuf Rıza ve Nail beyler onlardan birkaç gün evvel vapurla Trabzon'a gelmiş ve hemen faaliyete başlamışlardı.

Trabzon'da birleşen grup; Yusuf Rıza Bey başkanlığında kendi içlerinde organize olurken, bir yandan da çevreden ihtiyaca göre eleman araştırıyorlardı. Yusuf Rıza Bey, istedikleri kişi ve malzemenin kendilerine verilmesi için yerel yetkililere emirler verilmesi amacıyla üst makamlara yazıyor, teşkilâtın yerel ayağını tamamlamaya çalışıyordu. Aynı günlerde, Lazistan sancağı mutasarrıfı olan Cemal Azmi Bey¹⁴² Trabzon valiliğine atanmış ve yemin töreniyle Teşkilât-ı Mahsusa'nın bünyesine alınmıştı.

Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya misyonunun lideri olan Dr. Bahattin Şakir, karargâhını Erzurum'da kurmuştu. Bir yandan teşkilâtını tamamlarken, diğer yandan da 2-14 Ağustos 1914 tarihlerinde Erzurum'da toplanan 8.Taşnak Partisi Kongresi'nde alınan

¹³⁷ Dr. Bahattin Şakir Bey, aynı zamanda Teşkilât-ı Mahsusa'nın siyasi bölüm şefi idi. Bkz. Alaattin Uca, *İttihat ve Terakki Liderlerinden Doktor Bahaeddin Şakir Bey*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Erzurum 2009.

¹³⁸ Fethi Tevetoğlu, *Ömer Naci*, Ankara 1987.

¹³⁹ Ercan Tatar, *Milli İktisat ve Kara Kemal*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2007.

¹⁴⁰ İstanbul'dan gönderilen tüm telgraflarda Rıza Bey diye yazmasına rağmen, Yusuf Rıza Bey, özellikle İTC merkez-i umumiye gönderdiği bazı telgraflarda Yusuf Rıza imzasını kullanmaktadır.

¹⁴¹ Arif Cemil, *a.g.e.*, s. 20.

¹⁴² Cemal Azmi Bey, Arapgir'de doğmuştur. 9 Nisan 1914 tarihinde Lazistan Mutasarrıfı olan Cemal Azmi Bey, 9 Ağustos 1914 tarihinde Trabzon valiliğine atanır. Bkz. İsmail Hacifettahoğlu, "Birinci Dünya Harbi Döneminin Az Tanınan Bir Siması: Trabzon Valisi Cemal Azmi Bey", *Türk İdare Dergisi*, S. 435, Ankara 2002, s. 247-268.

Resim: 1- Çürüksulu Kâmil Bey

Resim: 2- Çürüksulu Ziya Bey

Resim: 3- Çürüksulu Fuat Bey

Resim: 4 - Hopalı Mamovizâde Ramiz Bey

Resim: 5 - Hopalı Mamovizâde Rauf Bey

Resim: 6- Hopalı Mamovizâde Ali Rıza Bey

Resim: 7- Binbaşı Hafız Süleyman Bey

2. Düzce Ayaklanması 155
31 Mart Ayaklanması 84, 126
93 Harbi 51, 66, 67, 68, 177, 186

A

Abazalar 155
ABD 20, 36, 42, 79, 93
II. Abdülhamid 39, 40, 45-47, 50, 65-70,
81, 84
Abidcan Mahmut 101
Abid Han 103, 106, 107
Adil Hikmet Bey 80, 83
Afganistan 39, 73, 74, 79, 80, 93-98, 104,
205, 207
Ağrı Dağı 133
Ahmet Tevfik Bey 109
Akdeniz 35, 36-38, 63, 94, 95, 116
Albayrak 137
Alfred Rawlinson 146
Ali Çetinkaya 192, 193
Ali Kâzım Bey 95
Ali Rıza Bey 19, 108-111, 113, 114, 136, 184,
187, 189, 197, 206
Allahuekber Dağları 146, 150
Almanlar 56, 104, 111, 189
Amiral Duckworth 34
Anadolu 24, 36, 39, 49, 51, 55, 56, 70, 71,
73, 76, 81, 89, 98, 99, 103, 105, 120,
121, 124, 127, 131, 132, 134, 135,
140, 146, 150, 151, 153, 154, 158,
160, 161, 170, 178, 187, 204, 207,
208
Ankara 111, 153, 156, 159
Ardahan 16, 20, 67, 76, 99, 102, 109, 118,
119, 120, 126, 131, 135, 138-142,
144-146, 150, 178, 180, 181, 187,
189, 193
Ardeşen 172, 190

Arhavi 109, 110, 171-174, 182, 183, 185
Arif Cemil 21, 22, 131, 166-168, 173, 177,
179, 185, 186, 194, 203
Arnavutluk 116
Artvin 101, 108, 109, 118, 119, 126, 136,
138, 171, 172, 176-180, 182, 183,
187, 193
Ashab-ı Kehfimiz 84
Atatürk 51, 87, 88, 93, 121, 124, 125, 168,
169, 173, 189, 192, 207
Atıf Kamçıl 24
Attilâ İlhan 84
Avam Kamarası 51
Avrupa 35, 36-38, 42, 51, 53, 60, 61, 63, 76,
85, 94, 95, 96, 102
Avusturya-Macaristan 67
Azap köyü 69, 131
Azerbaycan 97-99, 101-104, 139, 146, 204
Aziz Meker 97
Azmi Bey 168, 171, 188, 204

B

Bağdat Demir Yolu 46
Bahattin Şakir 23, 69, 73, 98, 99, 115, 132,
139, 157, 168-170, 176, 180, 181,
189
Bakkal Şevki 136
Bakü 99, 101, 103, 139, 140, 150, 160
Balıklı 173-175
Balkanlar 37, 95, 134, 205
Balkan Savaşı 86, 108, 111, 116, 125, 128,
129, 170, 180
Balyemez Tevkif 136
Basra Körfezi 36, 94
Batum 55, 67, 102, 108-110, 118-120,
134, 135, 136, 138, 140, 142, 145,
170-172, 174-180, 184, 186, 187,
190, 191

Bayburt 101, 103, 126, 129, 136, 139, 144,
170, 205

Berk-i Satvet 178

Beyazıt Meydanı 25

Beyoğlu 4

Bıyıklı Dağları 150

Binbaşı Tevfik Bey 173

Bolşevikler 97, 102, 103, 118

Borçka 108, 109, 136, 171, 175-177, 179,
180, 182, 183, 187, 194

Bosna 67

Brest-Litovsk 102, 118, 120

Brest-Litovsk Anlaşması 102

Buhara Cumhuriyeti 99

Bursa 51, 111-114, 156, 160, 161, 188, 190

Büyük Reşit Paşa 64

C

Cafer Bey 16, 123, 124, 126-130, 133-138,
141-147, 149-152, 154-160, 162,
164, 165, 202, 205

Çağaloğlu Yokuşu 117

Carbonari 46

Cavit Bey 45, 135, 189

Cebel-i Tarık 38

Celal Bayar 76

Cemâleddin Afgâni 39, 96

Cemal Paşa 44, 46, 98, 104

Cemil Cahit Toydemir 152

Cenub-i Garbî Kafkas Cumhuriyeti 76, 120,
139, 140, 141, 142

Cenub-i Garbî Kafkas Hükümeti 146

Charles Buxton 50

CIA 93

Ç

Çanak kale 33, 47, 57, 58, 104, 116, 202

Çanak kale Boğazı 33, 58

Çerkez Ethem 151, 154, 159, 160, 171, 203

Çerkez Reşit Bey 159, 171

Çolak İbrahim 151, 155, 156, 160

Selahattin Köseoğlu 152

Çürüksulu Ali Paşa 174, 177, 184, 186, 187

D

Davo Bey 145

Deli Halit Paşa 16, 118, 138, 160, 162, 181,
187, 192, 193, 207

Divan-i Harb-i Örfi 18

Diyet 84

Dr. Abidin Bey 82, 116, 118, 119, 121

Dr. Nazım 23, 24, 26, 46, 115, 135, 189

Dülgörlü 174

E

Edirne 34, 75, 98, 116, 117, 128, 129, 171

Efruz Bey 45, 84

Ege 116, 125, 153, 203

Elazığ 96, 118, 147, 148, 192, 205

Elviye-i Selâse 16, 67, 102, 129, 138, 146

Enver Paşa 16, 25, 46, 48, 51, 73, 80, 98, 104,
117, 120, 125, 126, 133, 134, 139,
150, 179, 187, 189

Erciş 53

Erinkarlı Adil 131

Ermeni/ Ermeniler 18, 19, 51-53, 55, 56, 70,
101, 118, 120, 124, 130-133, 135,
137, 138, 142, 144, 145, 149, 151,
169, 189, 205

Ermenistan 51, 55, 76, 137

Erzincan 22, 118, 129, 131, 136, 139, 151,
154, 167, 180, 205

Erzurum 16, 22, 24, 51, 52, 69, 70, 72-74,
99, 118, 120, 121, 123-132, 134,
136-141, 143, 144, 147-158, 160,
162, 165-170, 179, 180, 188, 189,
192, 202, 204, 205, 207

Eyüp Sabri 159

F

Fedakâran 72

Fevzi Çakmak 156-158, 160, 178, 204

Fındıklı 110, 136, 172, 173, 185, 190

Filibeli Hilmi 126, 130, 132-135, 138, 139,
169, 170, 189

Fransa 32, 33, 35-39, 42, 52, 63, 94

Fuat Sabit 132, 138, 139, 142, 143, 150, 169,
203

Furtuna Deresi 110, 190

G

Galiçya 110, 118, 188

Galip Kemalî Bey 98, 102

Garbî Trakya Cumhuriyeti 76

Gaskanlı Saro Bey 145

Genç Kalemler 86

General Kalinin 181

Giresun 135, 185, 188

Gümüşhane 136, 144, 179, 193

Güney Afrika 46

Gürcistan 48

H

Hacı Hamitoğlu Ethem 131

Hadikli Eyüp Paşa 131, 144-146

Hafız Süleyman Bey 171, 174, 175, 180, 190

Hakkı Behiç 159

Halil (Kut) Paşa 22, 25, 74, 125, 126, 134,
135, 150, 203, 207

Halit Karsıalan (Deli Halit Paşa) 16, 118-
121, 138-144, 146, 147, 149, 150,
151, 157, 160, 180-182, 187, 192,
194

Hareket Ordusu 50, 73, 84, 98, 116

Hasankale 176

Hatay Cumhuriyeti 76

Hazar Denizi 97, 101

Henry Elliot 41, 67, 207

Hindistan 33, 35, 36, 39, 79, 80, 93-97, 104,
105, 153

Hint Okyanusu 94

Hokand 99, 101, 102

Hopa 108, 109, 119, 170-173, 175, 178, 179,
182, 184

Horace Sebastiani 33

Hurşitoğlu Remzi 131

Hürriyet ve İtilaf 45, 49, 71, 85

Hüseyin Âdem Bey 116

Hüseyin Aziz Akyürek 24, 26, 202, 206

Hüseyin Tosun Bey 69, 70, 73

I

I. Ardahan Kongresi 120, 139

I. Dünya Savaşı 21-24, 46-48, 54-57, 75, 86,
96, 100, 111, 124, 126, 128, 131-134,
138, 154, 180, 187, 191, 202, 205

II. Dünya Savaşı 36, 57, 87

III. Selim 29, 32-35, 59, 63, 85

II. Mahmut 37, 63, 64

I. Murad 128

Islahat Fermanı 37, 64

IV. Mehmet 31

IV. Mustafa 34, 35, 59

İ

İngilizler 19, 34, 38, 59, 66, 71, 82, 95, 97,
100, 105, 119, 121, 137, 140, 142-
146, 153, 180

İngiliz Muhipleri 49, 71, 89, 148, 151, 154

İngiltere 19, 32, 33, 35-38, 42-47, 49, 50, 52,
61, 63, 64, 66-68, 70, 81, 94, 95, 96,
105, 208

İran 35, 36, 39, 52, 53, 72-75, 93-95, 98, 99,
104, 108, 109, 117, 125, 126, 134,
169, 178, 203, 208

İskeçe 128

İsmail Hakkı Bey 95, 96, 150, 156

İsmail Paşo 131

İstanbul 16-19, 21-25, 28, 30-36, 38-40, 44-
46, 48, 50-52, 58, 59, 64, 67, 70-76,
81, 82, 84, 89, 95-105, 108, 109,
111, 116, 118, 120, 121, 125-132,
134-144, 146, 148, 150, 151, 153,
154, 156, 158, 160, 164, 166-179,
181, 184-186, 188, 190-193, 202,
203-208

İstiklal Savaşı 56, 76, 110, 111, 113, 114,
161, 184, 186, 206

İttihat ve Terakki 13, 15, 19, 21, 23, 24, 29,
44, 45, 47-50, 57, 58, 67-73, 75, 76,
79-81, 85, 86, 96-98, 100-103, 105-
107, 115, 116, 119, 124-127, 130,

134, 139, 159, 166, 168, 169, 189,
201-203, 207

J

Japon Rıza Bey 156
Jön Türkler 43, 64, 68

K

Kaari Abdurreşidhanov 100, 103
Kabakçı Mustafa 34, 60
Kadıızâdeliler 31
Kadirbeyzâde Zeki Bey 193
Kafkas Cephesi 24, 56, 67, 101, 108, 110,
132, 170, 175, 176, 178-180, 187,
188, 189, 192, 193, 202
Kafkasya 16, 19, 20, 23, 28, 37-39, 55, 69,
73, 75, 76, 97-99, 101-104, 106-109,
129, 132, 133, 136, 141, 145, 146,
150, 167-169, 171, 177-179, 183-
187, 189, 192, 194, 203, 204
Kâmil Paşa 50, 116, 117
Karadeniz 38, 57, 59, 117, 133, 166, 171,
173-175, 182, 185-187, 190, 208
Kars 16, 22, 67, 73, 76, 98, 102, 118-120,
123, 138-140, 142, 145, 146, 179,
180, 189, 192, 204, 205
Kaşağı 84
Kavalalı Mehmet Ali Paşa 36, 37
Kayzer Wilhelm 56
Kazakistan 99
Kâzım Karabekir 21, 25, 103, 139, 144, 148,
149, 151, 154, 162
Kemalettin Tuğcu 86, 87
Kılıç Ali 151, 156, 159, 160
Kırım Savaşı 37, 38
Kızıldeniz 94
Kızıldeniz 110
Kordon 56
Korukçu Rıza 136
Kosova 116, 127, 128, 208
Kosova Meydan Muharebesi 128
Kösebeyzâde İbrahim oğlu Cafer Bey 123
Krsnoyarsk 99

Kudüs 46, 99
Kurtuluş Savaşı 21, 49, 76, 87, 104, 111, 154,
187, 192, 203, 206
Kuşçubaşı Eşref 16, 80, 170
Kuşçubaşı Hacı Selim Sami 80, 96
Kütü'lâmâre 57

L

Lenin 97

M

Mahmutpaşa Çarşısı 134
Mahmut Şevket Paşa 50, 127
Mamovizâdeler 186, 187
Mazmanof 142
Mecidiye 178, 189
Mezararkalı Mevlüt 130, 135
Mısır 32, 33, 36-39, 67, 68, 94, 96, 171, 188
Midhat Paşa 39, 41, 43, 45, 47, 65-69, 71,
85, 203
Milli Mücadele 19, 21, 49, 54, 56, 79, 80,
84, 89, 97, 98, 105, 118, 120, 121,
126, 128, 131, 134-140, 145-148,
151-157, 160, 161, 171, 188, 191,
202, 204, 207
Mondros Mütarekesi 18, 47, 57, 58, 76, 119,
120, 136, 138, 145, 147
Moskova 48, 53, 95, 98, 99, 102, 104, 139,
140, 150
Mudurnu 155, 156
Murgul 101, 108, 109, 136, 171, 172, 175,
176, 183, 187
Mustafa Kemal 25, 47, 72, 75, 79, 81, 87, 98,
99, 111, 121, 125, 139, 146-148, 150,
151, 154-156, 159, 160, 162, 192,
193, 194
Mustafa Suphi 103, 139, 150, 160, 203, 204
Musul 53, 74, 104
N

Nadir Şah 94
Napolyon 32, 33, 35, 38, 94, 95
Narman 120, 132, 142, 143, 149, 150

- NATO 36, 86, 89
 Necip Fazıl Necip Fazıl Kısakürek 67, 205
 Nemrut Mustafa Divanı 18
 Nizam-ı Cedit 29, 32, 34, 59
 Noel Buxton 50, 51, 54
 Norşinli Entelif 131
- O**
- Omudumlu Mahmut 131
 Orta Asya 79, 80, 93, 95-97, 105
 Ortuzlu Dursun 131
 Osmanlı Ahrar Fırkası 45
 Osman Nevres 54, 55, 56
 Oxford 49
- Ö**
- Ömer Naci 45, 72, 73, 98, 117, 125-128,
 168-170, 206, 207
 Ömer Seyfeddin 83, 84, 86, 87, 115
- P**
- Paris 40, 64, 68, 69, 72, 81, 95, 125, 137,
 148, 206
 Petrograd 98
 Peyk-i Şevket 178
 Pontus 76
 Prens Sabahattin 36, 44, 45, 49, 71
 Priştine 128
- R**
- Rauf Orbay 45, 73, 74, 82, 116, 148, 154
 Razlık 188
 Recep Ferdi Bey 108, 112, 113, 190
 Reşit Galip 173, 193
 Reşit Paşa 65
 Rize 118-121, 140, 161, 178, 185
 Rumeli 35, 67, 70, 73, 84, 108, 116, 127, 128,
 170, 188, 205, 208
 Ruslar 36, 38, 66, 95, 100-102, 117, 118, 133,
 141, 169, 173-179, 181, 182, 183,
 186, 206
 Rusya 24, 32, 33, 35, 36, 38, 42, 46, 51-53,
 56, 63, 66, 68, 75, 79, 93-100, 102,
 124, 132, 133, 167, 169, 172, 173,
 176
 Ruşeni Bey 73-75, 98, 99, 101, 103, 104, 150
- S**
- Sadık Ötegenov 104
 Saffet Lütfü Tozan 44, 45
 Samıkıran Hacı Akif 130
 Samsun 75, 99, 135, 185
 Sarı Efe Edip Bey 156
 Sarıkamış 22, 69, 109, 118, 120, 126, 138,
 140-142, 144-146, 150, 157, 178-
 181, 205
 Semerkant 102, 103
 Sibiryâ 98, 99, 146, 181, 204
 Sivas 30, 51, 121, 135, 148, 150-153, 154
 Sorbonne Üniversitesi 56
 Souchon 133
 Sovyetler Birliği 36
 Stange 20, 109, 118, 138, 171, 178-183
 Stratford Canning 64, 206
 Sultanselim Dağı 174
 Suriye 24, 47, 171, 206
 Süleyman Askerî 22, 24, 27, 73
- Ş**
- Şekeroğlu İsmail Efendi 135, 151, 152
- T**
- Tahir Alangu 86
 Tahsin Uzer 51, 54
 Taif 66
 Talat Paşa 24, 25, 45, 46, 48, 50, 70, 73, 74,
 98, 109, 115, 117, 189
 Taliban 93
 Tanzimat 31, 36, 37, 40, 64, 65, 81, 206
 Taşkent 99, 100, 102, 103, 206
 Taşnaklar 52, 53, 132, 137, 168, 169
 Taşnaksutyun 130, 131
 Tavgiridzeler 186
 TBMM 43, 82, 89, 99, 111, 114, 116, 119,
 121, 122, 140, 141, 146, 151, 160,
 189, 190, 192, 202

Tebriz 51, 53
 Tiflis 53, 102, 133, 140, 166, 169, 172, 175,
 179, 181
 Tilsit Barış Antlaşması 95
 Titkirli Sabri Bey 131
 Tokat 152
 Topal Osman 123, 135, 185, 188
 Trablusgarp 68-70, 72, 75, 84, 98, 117, 125,
 180, 192, 194
 Trabzon 18, 24, 31, 48, 52, 72, 102, 103,
 108-111, 120, 125-127, 129, 130,
 134-136, 144, 147-150, 161, 166-
 176, 178, 179, 183-185, 187-189,
 203-208
 Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti 135
 Trikopis 111, 114, 184, 188, 189, 208
 Tunalı Hilmi Bey 129

Ü

Üç Tarz-ı Siyaset 23, 81, 82, 87, 89, 139
 Üsküdar 34
 Üsküp 128

V

Vahakn N. Dadrian 18-20
 Van 50-54, 73, 118, 132, 133, 169, 170, 188,
 206

Vilayet-i Sitte 51
 Viyana 31, 35, 38, 40, 51, 63
 Viyana Kongresi 35, 38, 51, 63
 V. Mehmed Reşad 127, 128

Y

Yahudiler 124
 Yakova 116
 Yakup Cemil 72, 73, 99, 118, 125, 126, 138,
 178-181, 187, 189, 194
 Yakup Han 95
 Yakup Şevki Paşa 119, 138, 147
 Yavuz 124, 129, 173, 175, 178, 179, 202, 205
 Yenibahçeli Nâil 108, 134
 Yenibahçeli Nail Bey 168, 189
 Yeniköylü Muharrem 130, 156
 Yeşil Ordu 151, 159, 203, 208
 Yıldız Sarayı 39, 66, 67
 Yusuf Akçura 23, 79, 81, 86, 87, 89, 97, 115,
 139
 Yusuf Ziya Bey 101, 102, 103

Z

Zenci Musa 105
 Zile İsyanı 152
 Ziya Gökalp 86